

- (732. számú iromány) indokolásával együtt tisztelettel betérjeszteni s kérem, méltóztassék azt kinyomatni, szétosztatni s tárgyalás és előzetes jelentéstétel végett az igazságügyi bizottsághoz utasítani.” Lásd *Az 1910–1915 évi országgyűlés képviselőházának naplója*. XVIII. kötet. (1913. január 22. –március.) 15. Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1913, 435. országos ülés, 22. p. Idézi Szírota Szilvia: *A fiatalok bíróságáról szóló törvényjavaslat a parlamenti hozzászólások tükrében*. (Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXI, 2013, 151–162. p.)
- ²⁵ Kónyáné dr. Kutrucz Katalin: *Balogh Jenő 1864–1953*. In: *Kriminológiai Közlemények 21. Balogh Jenő emlékkötet. Válogatás Balogh Jenő műveiből*. (Budapest, MTA Magyar Kriminológiai Társaság, 1988, 3–7. p.)
- ²⁶ Balogh Jenő: *Fiatalok és büntetőjog*. (Budapest, Athenaeum, 1909, 76. p.)
- ²⁷ Mátay Mónika: *Agycentizók a századfordulón*. (Budapesti Negyed, 2005. [13. évf.], 1–2. (47–48.) sz., 199–236. p.)
- ²⁸ Balogh Jenő: *Gyermekvédelem és büntetőjog*. In: *Kriminológiai Közlemények 21. Balogh Jenő emlékkötet. Válogatás Balogh Jenő*

- műveiből*. (Budapest, MTA Magyar Kriminológiai Társaság, 1988, 68–81. p.)
- ²⁹ Balogh Jenő: *Az elmebetegség, és elmebetegség jelentősége a büntetőjogi beszámíthatóság szempontjából*. In: *Kriminológiai Közlemények 21. Balogh Jenő emlékkötet. Válogatás Balogh Jenő műveiből*. (Budapest, MTA Magyar Kriminológiai Társaság, 1988, 125–162. p.)
- ³⁰ Estók József: *A magyar büntetőjog arcképcsarnoka – Balogh Jenő*. (Büntetőjogi Szemle, 2009. 3. sz., 123–126. p.)
- ³¹ Sipos Ferenc: *Determinizmus-indeterminizmus-predestináció*. (<http://jesz.ajk.elte.hu/sipos46.html> (Letöltés: 2016. május 20.))
- ³² Sebestyén Jenő: *A predestináció és problémái*. (Budapest, Magyar Vallásos Traktátus Társaság, 1922, 7. p.) Idézi Sipos: *Determinizmus-indeterminizmus-predestináció*. (30. l.)
- ³³ Bullinger Henrik: *Második Helvét Hitvallás*. Fordította: Buzogány Dezső, Juhász Tamás és Sipos Gábor. (Kolozsvár, 1988.) A kolozsvári protestáns teológián a református diákok használatára készült kézirat. A szöveget átnézte, a füzetet szerkesztette Juhász Tamás. (Kolozsvár, 2010.)

Kerezi Klára

Kriminálpolitika akkor és ma¹

Válság és reformok a büntetőjogban – Balogh Jenő és a magyar büntetőjog megújítása a 19–20. század fordulóján szöveg a címe a múlt század talán legnagyobb hatású magyar jogásza tiszteletére tartott emlékülésnek. Válság és reformok mindig voltak. Mégis, a XIX–XX. század fordulóján olyan kitüntetett szerepet foglalt el a magyar büntetőjogi és kriminológiai gondolkodás történetében, amelyhez – merőben más szempontból ugyan, de – csak a Csemegi-féle büntető törvénykönyv mérhető.

Mi volt az a meggyőző erő, amely az alig 30 évvel korábban megreformált büntetőjogot további reformok követésére készítette?

A következőkben arra hívom az olvasót, tartson velem annak vizsgálatára, hogy mi az oka annak, hogy időnként elvész a józan kriminálpolitika irányítúje. Azt is érdemes megvizsgálni, hogy hol érdemes ezt a bizonyos kriminálpolitikai irányítút keresni, a jogalkotásban vagy a tudományos eredményekben. Érdemes-e népmesei hősnek lenni, és azért folytonosan a lámpa alatt keresni a tüt, mert ott világos van – bár tudjuk, hogy nem ott veszítettük el...

Kezdjük a tívvel!

Balogh Jenő, Irk Albert, Hacker Ervin, Vámbéry Rusztem, Fayer László, Nemes Lipót, Nagyiványi Fekete Gyula, és még sorolhatnám a nagy jogászok nevét a XX. század elejéről, akik a magyar kriminológia történetét is írták.

„A laikusok, sőt a büntetőjog alapvető kérdéseivel foglalkozók egy része is azt hiszi, hogy a bűncselekmények ellen a leghathatósabb visszatartó eszköz: a büntetés” – írta Balogh Jenő 1906-ban.² Büntetőjogászként is jól látta, hogy a bűncselekmények csökkentésére irányuló törekvésnek a büntetéssel részben egyenrangú, részben annál fontosabb fegyverei is vannak, mint például a megelőzés, a büntetés helyett alkalmazandó nevelési rendszabályok, illetőleg büntetéspótló és más eszközök, illetve a biztonsági rendszabályok. A bűncselekmények oksági tényezőivel kapcsolatosan Balogh Jenő három alapvető tételt fogalmazott meg:

1. a bűnözésnek nem egy, hanem számtalan oka van,
2. csak utólag lehet megállapítani azt, hogy melyik tényező milyen súllyal hatott a bűncselekmény véghezvitelére,
3. a megelőzés a bűncselekmények társadalmi tényezői ellen való hathatós küzdelemmel lehetséges.

A megelőzés érdekében különösen fontosnak tartotta az elhagyott társadalmi osztályok védelmét és ezen belül is elsődlegesen a gyermekvédelem bűnmegelőzési szerepének felismerését. Volt – és van – néhány olyan „közügy”, amelynek megoldása a törvényhozásra, a kormányra és a társadalomra vár. Balogh Jenő ezek közé sorolta a népnevelés fejlesztését, a szövetkezet ügyét, a betegápolást, a betegsegélyezést, a munkásbiztosítást, a szegényügy rendezését, valamint a köz- és magánjótékonyosság gyakorlását.³

A kriminológia hatása a büntetőjogra

A 19. század végére – a kriminálantropológiai és a kriminálpszichológiai iskolák tanainak hatására – a jogelméletben uralkodóvá vált felfogás szerint a büntetőjognak

nemcsak a bűncselekménnyel, hanem az elkövetővel, a cselekmény indítóokával stb. is foglalkoznia kell, a büntetés kiszabásában és végrehajtásában az individualizációra kell törekedni.⁴ A kriminológia tudományos eredményeinek hatására tehát a klasszikus büntetőjog formáldogmatikai fogalma a tettes egyéniségének megítélésével és a veszélyesség értékelésével gazdagodott. Olyan prospektív értékítélet fogalmazódott meg, amely az elkövetőnek a jövőbeli jogsértő magatartására, ennek valószínűségére vonatkozott.⁵

Az új nézetek – elsősorban a harmadik iskola közvetítésével – beépültek a büntetőjogi jogalkotásba, de a determinista pozitívista irányzat és a szabad akarat mellett állást foglaló klasszikus irányzat között létrejött kompromisszum az elkövetők osztályozásában is megmutatkozott. A kriminológia a bűnelkövetők különböző rendszerű osztályozásával megtermékenyítette a büntetőjogi gondolkodást. A bűnözőket két nagy osztályba sorolták: az *alkalmi bűnözőkre*, akik véletlenül – külső okok hatására – kerültek összeütközésbe a törvénnyel, és a *szokásszerű bűnözőkre*, akik pedig belső okokból, személyiségükben mélyen gyökerező hajlamból bűnöznek.⁶ A kriminológiai irányzat képviselői szerint a „hajlamból” bűnözők mind visszaesők, függetlenül attól, hogy korábban és később milyen természetű büntetéseket követtek el (generális visszaesés). A kriminológiai irányzat képviselői szerint a szigorúbb felelősségre vonást az teszi indokolttá, hogy az elkövető azonos motívumból bűnözik, mely motívumot a korábbi büntetéssel nem sikerült felszámolni. Elvetették a generális visszaesés elvét, helyette a speciális visszaesés elvét ajánlották, amely szerint csak azok a büntetett előéletű személyek visszaesők, akik azonos motívumból bűnöznek, ezért rendszerint azonos vagy hasonló jellegű büntetéseket követnek el.⁷ A közvetítő irányzat arra az álláspontra helyezkedett, hogy a tettarányos büntetési rendszer az alkalmi bűnözők körével szemben fenntartható, tőlük ugyanis újabb bűncselekmény elkövetése nem várható. A szokásszerű bűnözőket csak abból a szempontból vizsgálta, hogy javíthatónak vagy javíthatatlannak tekinthető-e az adott személy, ennek megfelelően a büntetés célját a megjavításban vagy az ártalmatlanná tételben határozta meg.⁸

A visszaesőkkel szemben szükséges társadalmi védelem és az egyéni elbánás elméleti egységét tehát a pozitívista iskola teremtette meg azzal, hogy vizsgálódásainak középpontjába a *tettest* állította. A személyi társadalomra veszélyesség fogalma tette lehetővé, hogy a tettest az általa elkövetett tettetől függetlenül is vizsgálhassák. A *veszélyes állapot* megelőzése általános társadalmi intézkedésekkel érhető el – mondták –, például a nyomor enyhítésével. Ha azonban ezek az intézkedések nem érik el a céljukat, akkor a társadalom védelme érdekében az „állam köteles büntetőjogi eszközökkel megfékezni a pre-delictuel veszélyes állapot továbbfejlődését”.⁹

Ma talán holisztikus megközelítésként értelmeznénk Balogh Jenő mondatait: „a jövő kodifikátorának a feladatául kell tekinteni azt, hogy a bűncselekmény és a büntetés, valamint a bűncselekmény leküzdésére alkalmas

eszközök nemcsak *jogi*, hanem *embertani* és *társadalomtudományi* szempontból is vizsgáltassanak és a teteles jog ezen megfigyelés alapján szabályoztassék”.¹⁰

Elmozdulás a tettarányosság mércéjétől

A tettarányosság mércéjétől két irányban is elmozdult a kriminálpolitika, amikor a közrendre kis veszélyt jelentő, illetve a személyében is veszélyes ember fogalmát megalkotta.

1. A bűnelkövetésre indító társadalmi körülmények között élő *kevésbé veszélyes tettes* (gyermek- vagy fiatalkorú, megtévedt első büntényes) cselekményét enyhébben értékeli,
2. a méltánylást nem érdemlő személyes tulajdonságokkal rendelkező *veszélyes tettes* cselekményénél szinte közömbössé válnak a külső körülmények.

A kapitalizálódó társadalomban – a gyáripar kialakulásával, a városok lélekszámának növekedésével – a szegénység és a deviáns magatartásformák elterjedése először a hatóságok és az emberbarátok figyelmét keltette fel. Később a hivatalos statisztika adataiból is láthatóvá vált, hogy a fiatalok züllése több országban is olyan méreteket öltött, aminőt korábban nem tapasztaltak; és a gyermekek és fiatalok közül sokkal többen követnek el büntetendő cselekményt, mint azelőtt.

- „Franciaországban, amelynek hivatalos statisztikája a leghosszabb időre nyúlik vissza, az utolsó három évtizedben a fiatalok kriminalitása 450%-kal növekedett, vagyis több mint megnégyszereződött.
- A német birodalomban 1882–1896-ig a felnőttek bűncselekményeinek száma 4,6%-kal, a fiataloké 16,7%-kal növekedett: 1896–1900-ig a felnőttek kriminalitása 4%-kal csökkent, a fiataloké 6%-kal ismét emelkedett.
- Hazánkban három évtized előtt [1880 körül – K. K.] 2300, jelenleg több mint 12,000 fiatalkorút ítélnék el évente; ma az összes elítélteknek 16,4%-a fiatalkorú”.¹¹

*A társadalomra veszélyes ember fogalmának kialakításával elvált egymástól a közveszélyesség és a bűnösség. A tettarányosság mértékétől történő elmozdulás először a fiatalkorúak és az alkalmi büntetettek az enyhébb elbírálási lehetőségeit teremtette meg (1908. évi XXXVI. tc., I. Bn.).*¹²

A fiatalkorúaktól a visszaesőkig, a konok bűnöző fogalmáig, a dologház és a szigorított dologház intézményéig eljutni logikus gondolati lánc volt a 100 évvel ezelőtti kriminológusok számára. A megkezdett úton ugyanis végig kellett menni. A kriminológia ugyanis nemcsak azt állította, hogy a közre kevésbé veszélyes egyén cselekményének szükségszerűen enyhébb elbírálását kell lehetővé tenni, hanem sokkal inkább azt, hogy az *egyénesítés szükséges a személyhez illeszkedő*

büntetés alkalmazásához. Ebből következően a személyi jellemzők mind alacsonyabb fokú, mind fokozottabb személyi veszélyességet képezhetnek. Ezért, ha a közveszélyesség megállapítható volt, a tetтарыosságot meghaladó mértékű, súlyosabb következmények megállapítása is lehetővé vált (például a veszélyes visszaesőkkel szemben). Magyarországon a *megrögzött büntetettek* ártalmatlanná tételét szolgálta a *határozatlan tartamú biztonsági őrizet* jogintézménye (a *megrögzött büntetettek* határozatlan tartamú elítéléséről szóló 1928. évi X. tc.), amelynek keretében összeegyeztethető volt a megtorlás, az ártalmatlanná tétel, a speciális prevenció és az átnevelés.¹³

Az európai büntető jogszabályok a határozatlan tartamú szabadságvesztés-büntetést a közveszélyes büntetettek két nagy csoportjával szemben vezették be: a *szokászerű bűnözőkkel* és a *veszélyes visszaesőkkel* szemben.¹⁴ A veszélyes és a szokászerű bűnözők elleni fokozottabb harc első jogi eszközei az európai büntetőkódexek voltak, amelyek a visszaesést tekintették a különösen veszélyes bűnözővé nyilvánítás alapjának.¹⁵

Balogh Jenő a XI. Nemzetközi Büntetőjogi Kongresszusról írott beszámolójában kiemelte, hogy a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület (NBE) által a kongresszus napirendjére tűzött három kérdés egyike a közveszélyes büntetésekre és velük szemben a társadalom védelmét a jelenleginél inkább biztosító rendszabályok alkalmazására vonatkozott. Nem véletlen, hogy a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesületnek a megalakulásától fogva ez a probléma volt az egyik legjelentősebb programpontja. Valóban ezt a nagy gyakorlati jelentőségű kérdést az Union vetette fel, és különböző vonatkozásokban két évtized óta foglalkozott vele. Mint Balogh Jenő megjegyzi, „ez a tény is bizonyítja, hogy mennyire alaptalan az az unos-untig hangoztatott szemrehányás, hogy az újabb büntetőjogi iskolák, és ezek között a NBE is érzélgős elnézéssel dédelgetik a romlottakat és a büntetéseket és a megtorlásnak hatálytalaná tételére, illetőleg arra törekszenek, hogy a büntetettek rászabadíttassanak a tisztességes társadalomra”.¹⁶ Balogh értékelése szerint az NBE küzdelmeinek két egyformán figyelemreméltó és a büntető törvényhozás, valamint az igazságszolgáltatás történetében emlékezetes, sőt korszakos eredménye van:

1. *Küzdelem a rövid tartamú szabadságvesztés ellen.* Ezzel sikerült elismeréshez juttatni és ez az európai törvényekbe is átvinni azt a helyes és igaz eszmét, hogy a kezdő, alkalmi büntettest kímélni, bizonyos megbocsátással felemelni, a felesleges és ártalmas szabadságvesztés-büntetéseket pedig lehetőleg mellőzni kell.
2. A másik vívmány annak felismerése, hogy a *büntetettek bizonyos csoportjaival szemben hatástalan,* a társadalom megvédésére teljesen alkalmatlan, és hogy épp a társadalom tisztességes, más tagjainak megvédése érdekében más, hathatósabb, célravezetőbb rendszabályokra van szükség.¹⁷

A kriminológia tudománya tehát elindult az egyéniesítés és az ezzel járó osztályozás útján, és konzekvensen vé-

gig is ment rajta, bizonyítva, hogy *az individualizáció nem csak pozitív következményeket hozhat.*

A tetтарыosság büntetésnél a szankció általános értékmérőnek látszik. A cselekmény súlyához igazodó szankció azonban csak látszólag általános értékmérő. Nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy ez az általános értékmérő sok-e, vagy kevés, az függ az adott társadalom közösségi-kulturális hagyományaitól, a bűnözés alakulásától és nem utolsósorban a nemzetközi hatásoktól is. Azaz mindig *társadalmi közmegegyezés kérdése, hogy milyen szankciót tekintünk a tett arányosnak.* Ezt igazolja a kompozíció példája, amely – a szemet szemért egyszerű elvével szemben – az első szankció volt, amely már más-ként mérte a sérülést, a kárt, azaz „átváltotta” pénzre, majd később szabadságvesztésre. Ezzel azonban relativizálta is a tett és a következmény egyértelmű arányosságát.¹⁸

A kriminológia hatása a büntetőítélkezésre

Balogh Jenő, aktív igazságügyi miniszterként, *A kriminológia hatása a büntető ítélezésre* címmel 1913. január 13-án tartotta rendes tagi székfoglalóját a Magyar Tudományos Akadémián.¹⁹ Mivel ebben az időszakban még nem volt szokásban a székfoglaló előadások nyomtatott változatának megjelentetése, az előadáson elhangzottakat az Akadémia folyóiratában közzétett beszámoló alapján rekonstruálhatjuk.

Balogh Jenő székfoglaló előadásban ismertette a büntetőtörvénykezés kialakulásának történetét a 19. század első felében, jellemezte a tételes jogokat, Lombroso és követőinek tanait, az új irányokat, a kriminológia kezdetét és fejlődését, majd kimutatta a kriminológia hatását a büntetőjogra. Mint a kiváló büntetőjogász, hangsúlyozta: „egyénenként kell megbírálni a gonosztevőket, a visszaesőket és azokat a bűnösöket, akik hivatásszerű gonosztevők szigorúan; viszont azokat, akik első bűn miatt kerülnek a bíróság elé, továbbá a fiatalokúakat és a gyenge akaraterejűeket kíméletesebben kell büntetni”. Majd azzal folytatta, hogy: „[A] legutóbbi büntetőnovella kimondta, hogy méltányos esetben felfüggeszti a büntetés végrehajtását, de itt nem kellett volna megállnia, nem kellett volna megelégednie az egyszerű dorgálással, hanem a bűnöst felügyelet alá, gyámkodás alá kellett volna helyeznie. Szükség van arra, hogy afelett, aki egyszer bűnbe esett, gyámkodjanak, de ne az állam végezze ezt a gyámkodást, mert az állam mai berendezettségében erre nem alkalmas, hanem végezze ezt a társadalom. A bűneseteket nemcsak jogi, de orvostudományi és társadalmi szempontból is meg kell vizsgálni és a büntetőjogi dogmatika irányának véget kell vetni”.²⁰

A visszatekintő történeti elemzésnél mindig megtaláljuk azt a pontot, illetve időszakot, amikor a tudományterület fejlődése, az elért tudományos eredmények új szakmapolitikai irányok és új szakmai eszközök megfogalmazásában öltének testet, amikor a *paradigmaváltás* bekövetkezik. Az I. büntetőnovella idején még nem volt

nyilvánvaló, de azóta tartós tapasztalat, hogy mindig akkor bukkannak fel új jogintézményi megoldások a büntető anyagi és eljárásjog területén, amikor a hagyományos igazságszolgáltatás tehetetlen, és egyre kevésbé képes az elvárásoknak megfelelő módon működni. Az I. büntetőnovella idején a kriminológia új tudományos eredményei voltak azok, amik helyet kértek a bűnözés kezelőrendszerében és a bűnelkövetésre adott reakcióban, mivel a tudományos eredmények alapján megkérdőjeleződött a rövid tartamú szabadságvesztés hatásossága. Az azonosítható konfliktus tehát a kezelőrendszerben a szabad akarat filozófiai alapállása és a determináló külső körülmények összeütközésében jelent meg.

Nincs ez ma sem másként. Napjainkban is érzékelhetjük, hogy a tudomány fejlődése egy új típusú eszközrendszert, a helyreállító igazságszolgáltatás eszközeinek alkalmazását kínálja az enyhe súlyú bűncselekmények kezelésére. Ma is azt tapasztaljuk, hogy ezeknek az új eszközöknek és a nyomukban intézményesülő jogintézményeknek a filozófiája eltér a tradicionális igazságszolgáltatás eszközrendszerétől. Ma is láthatunk összeütközést ebben a szituációban: a helyreállító igazságszolgáltatást is az a konfliktus hívta életre, amely a büntető igazságszolgáltatás működésében a „formális” legalitás és az „informális” szociális és társadalmi körülmények, emberi viszonyok között feszül. A helyreállító igazságosság – többek között – azt a kérdést feszegeti, hogy érvényesülhetnek-e eltérő vagy alternatív kulturális szempontok a büntető igazságszolgáltatásban.²¹ Igazolható-e egy elkülönült igazságszolgáltatás kifejlesztése, vagy el kell fogadnunk a büntető igazságszolgáltatás érvényes működési maximáját, hogy „mindenki számára ugyanannak a jognak kell érvényesülnie”? Azonos-e az „igazságosság” az „igazság elérésének folyamatával”? Úgy tűnik, hogy manapság ugyanolyan fájdalmas felismerés a helyreállító igazságszolgáltatás témakörével foglalkozó szakemberek számára, hogy az „egyenlően kimért jog” nem jár az igazság valódi szolgáltatásával az áldozatok számára, mint amilyen fájdalmas felismerés volt korábban, hogy a törvény előtti egyenlőség jogi garanciájának érvényesülése sem jelent automatikus jogérvényesítési és esélyegyenlőséget. A helyreállító igazságszolgáltatás azonban felcsillantja a reményt, hogy van olyan modell, amelyben érvényesíthető az igazságosság közös ideája, és mód van az eltérő tradíciók és eltérő kulturális sajátosságok érvényesítésére is. Az „egy igazság mindenkinek” tehát nem azonos azzal, hogy az igazságossághoz is mindenkinek ugyanaz az eljárás vezet. A helyreállító igazságszolgáltatás eszközeiről ugyanakkor azt gondolom, hogy még ennél is többre képesek, ugyanis társadalomszervező modellként nemcsak a büntető igazságszolgáltatás, de a társadalmi igazságosság szolgálatába is állíthatók – e kérdés kibontása azonban már messze túlmegegy jelen tanulmány keretein.²²

Kétségtelen, hogy ez a diszkrépancia jelent meg már az I. büntetőnovella idején is: nem igazságos mindenkinek ugyanazt kimérni ugyanolyan bűncselekményért. Az elkövetők és körülményeik különbözők, szükség van az individualizációra.

A bűnelkövetés mint társadalmi vagy erkölcsi dráma

A bűnelkövetés *dráma*, és mindenki számára az: a sértettnek, az elkövetőnek és a közösségnek is. Ez így volt az I. büntetőnovella idején, és így van ma is. A 20. század elején ez a szomorújáték *társadalmi (szociális) drámaként* jelent meg. Értelmezhetjük a külső (társadalmi) körülmények kényszerítő erejének drámájaként, amely paradigmaváltást eredményezett a büntetőjogi gondolkodásban, és magával hozta a szociális körülmények értékelésének megjelenését a jogban. Ahogy Balog Jenő fogalmazott: „[K]orunknak is megvannak azok a szörnyetegei, melyek évről-évre az elhagyatottabb társadalmi osztályok tagjainak, különösen az elzüllesnek kitett fiatalok egészségét, becsületét, szabadságát, sokszor egész egyéniségét tönkreteszik. A nyomor és a kriminalitás csak kettő ezen szörnyetegek közül”.²³ Balogh Jenő jól látta, hogy „... változik a társadalom, a törvényhozás felfogása arra nézve, hogy mily cselekményeket kell megtorlás alá vonni. Természetesen lényegesen átalakul és pedig folytonosan emberiesebbé válik a büntetési rendszer is.”²⁴

Ha a közfelelősség érvényesülése szempontjából hasonlítjuk össze a múltat és a jelent, megállapíthatjuk, hogy az I. büntetőnovella elévülhetetlen érdeme a *közfelelősség megfogalmazása* a bűnözés kezelésének szempontjai között. Remélhetőleg nem élek megengedhetetlen leegyszerűsítéssel, amikor azt mondom, hogy az I. büntetőnovella idejében a szociológia, napjainkban pedig a pszichológia tudományos eredményei hiányoznak a bűnözés kezeléséből. Napjainkban ugyanis a közfelelősség helyébe az egyéni felelősség lép – kérem az olvasót, hogy ebben a vonatkozásban ne büntetőjog-dogmatikai fogalomként értelmezze a kategóriát –, és az érzelmek manifeszt módon jelennek meg a büntető igazságszolgáltatással kapcsolatos közbeszéd érzelmekkel, indulatokkal telítettségében, valamint a szankciók végrehajtásánál.

A bűnelkövetés ugyanis a 21. században is dráma, de sokkal inkább *érzelmi (erkölcsi) drámaként* jelenik meg, és újabb paradigmászerű változást indukál a büntetőjogban: az *érzelmek* középpontba kerülését. A rendszer-változás után a kelet-európai gazdasági, társadalmi átalakulásoknál a figyelem főként az átalakulás gazdasági dimenziójára irányult, a morális és lélektani tényezők elemzésére alig került sor.

Nem kétséges, hogy a kriminálpolitika „sokat tud” az emóciók kulturális és szociálpszichológiai vonatkozásairól: élhet és visszaélhet érzelmekkel, félkorbácsolhat indulatokat, de ki is használhatja például a morális pánik keltette társadalmi felháborodás érzelmi expresszivitását. A büntetési rendszer valóban nem lehet közömbös a cselekménnyel szemben, ki kell fejeznie a sértett felháborodásával való szolidaritást. A hagyományos igazságszolgáltatás sem lehet teljesen mentes az érzelmektől, a helyreállító igazságszolgáltatásnak pedig lényege az érzelmekkel való operálás.

Több évvel ezelőtt olvastam egy 68 éves asszony valomását, aki rendőrségi feljelentést tett a sérelmére elkövetett utcai rablás miatt – írja Willem de Haan. „Egy kb. 22 éves fehér férfi követett, és utolért. A kezében egy 20 cm-es kést tartott, és azt mondta nekem: »Add a pénzt, vagy megszúrlak.« Kivettem a pénztárcám a kabátom bal oldali zsebéből, és megmutattam néki, hogy csak két db 10 dolláros és egy 25 dolláros bankjegy van nálam, és odaadtam néki a 45 dollárt. A nyakláncomat is akarta, de azt mondtam néki, hogy ez disznóság. Ekkor nekidőlt a falnak, sírni kezdett, és azt mondta: »Soha nem tettem ilyen korábban, de kell 100 dollár az anyámnak.« És visszaadta a pénzemet. Ekkor adtam néki 20 dollárt, és bementem a lakásomba.»²⁵

A 21. század elején a büntető igazságszolgáltatás területén kettős folyamat zajlik: a szigorodó kriminálpolitikai megközelítések mellett új technikák és problémakezelő módszerek intézményesülnek. Ezen új technikák jelentős része azonban csak a modern büntető igazságszolgáltatás számára új, hiszen a természeti népek körében évszázadok óta alkalmazott konfliktusmegoldási módszerek jelennek meg új köntösben. Egyértelmű kriminálpolitikai pozitívumként értékelhető a sértetti érdekek hangsúlyosabb megjelenése, a jóvátétel gondolatának érvényesítése (a hazai jogban a tevékeny megbánás és a közvetítői eljárás bevezetése). Régen a súlyos bűncselekmények elkövetőinek nevét ismertük (például Hasfelmetsző Jack, Báthory Erzsébet, Al Capone), ma viszont inkább a sértettek nevét tudjuk (Kitty Genovese, Polly Kolhaas, James Bulger, Szögi Lajos, Marian Cozma). Az áldozatok neve sokszor egy-egy kriminálpolitikai irányváltást is fémjelez.

Kertész Imre pontos meglátása szerint az 1998. évi büntetőnovella indoklásában a büntető törvény szigorításának egyik céljaként szerepel a büntetéskiszabási gyakorlat közelítése „a társadalom érzületéhez”. Ez is lehet a magyarázata annak a kölcsönös kapcsolatnak, amely a közvélemény büntetéspártisága és az ítélkezési gyakorlat között van.²⁶ A nemzetközi tapasztalat szerint is szoros korreláció figyelhető meg az ítélkezés és a közvélemény szigora között: amelyik országban keményebb a büntetőpolitika, ott a közvélemény is a szigorúbb büntetéseket pártolja. Az ENSZ által végzett felmérések hasonló jellegzetességeket mutattak. A 2000. évi UNICRI-felmérésben azt kérdezték, hogy mi lenne a leghatékonyabb módja a fiatalkori bűnözés csökkentésének. A vizsgálati személyeknek hét lehetséges válasz közül hármat kellett kiválasztaniuk. A válaszadók többsége (72%) aláhúzta az otthoni nevelés, fele (51%) pedig az iskolai fegyelem fontosságát. Minden harmadik személy (34%) úgy gondolta, hogy a fiatalok bűnözését a szegénység csökkentésével lehetne megállítani.

Kriminálpolitikai scénáriók

Vámbéry Rusztem a büntetőpolitikát a *büntető törvényhozást előkészítő tudományként* és a *bűnözés ellen folytatott küzdelem taktikájaként* határozta meg, és erősen óvott a

büntetőpolitika túlhasználatától. Ezt írja: „... az állam lehetőleg óvakodjék a büntetéssel sújtott cselekmények felesleges szaporításától. Mindenkor veszéllyel jár a büntető hatalom túlfeszítése, nemcsak azért, mert a *büntetés kétéltű fegyver*, amelynek alkalmazása az államra is terhetek ró, hanem azért is, mert a kard, amelyet favágásra használunk, megtagadja a szolgálatot a háborúban”.²⁷ Vámbéry üzenetét jó lenne ma is meghallani! Úgy tűnik, hogy az ENSZ, az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának és az Európai Uniónak a büntetőpolitika terén kialakított ajánlásai „meghallották” Vámbéry tanácsát. Ezek a 20. század elején megfogalmazott eredményekre hajaznak:

1. a szabadságvesztés büntetést végső eszköznek kell tekinteni, amelynek alkalmazása csak akkor indokolt, ha az elkövetett bűncselekmény tárgyi súlyára tekintettel nyilvánvaló, hogy semmilyen más büntetés nem lenne megfelelő;
2. kerülni kell a rövid tartamú szabadságvesztés büntetés alkalmazását;
3. elő kell mozdítani a közösségi és a közösségben végrehajtható szankciók szélesebb körű alkalmazását;
4. differenciálni kell a büntetési rendszert, be kell vezetni új, szabadságelvonással nem járó szankciófajtaikat; valamint
5. biztosítani kell a mediációhoz és az áldozatok kártalanításához való jogot.²⁸

A büntetőjogászok és a kriminológusok különböző tartalmat tulajdonítanak a kriminálpolitikának: vannak, akik a büntetőjoghoz kötik, mások a kriminológiához.²⁹ A büntetőjogászok többsége számára a kriminálpolitika a büntetőjogi dogmatikára korlátozódik. Marc Ancel új társadalomvédelmi irányzata a kriminálpolitikát társadalmi jelenségnek tekinti, és ebben az értelemben a kriminálpolitikai kutatások tudományos megfigyelést jelentenek. Ancel sajátos megfogalmazásában a büntetőpolitika művészetnek is tekintendő, nem egyszerűen tudománynak, hiszen az elemzésnek a bűnözés elleni társadalmi védekezésre is ki kell terjednie.³⁰

A kriminálpolitikai beavatkozás számára három olyan támadási pont van, amelyekkel a bűnismétlés befolyásolható, és ezt már eleink is tudták. A bűnismétlés megelőzését az intenzív *korai beavatkozási rendszerek* (szociálpolitika, gyermekvédelem stb.) működtetésével, a *szankciók hatékonyságának* növelésével és a börtönben működő *kezelőprogramok* segítségével lehet elérni. Napjaink kriminálpolitikai gyakorlata mégis mintha más irányba tartana. A trendeket vizsgálva három jellemző együttjárását figyelhetjük meg:

1. a bűnözés meghatározó kérdéssé vált a *nagypolitikában*,³¹
2. egyre tágabbak értelmeződik a bűncselekményként megfogalmazható magatartások köre, azaz a bűncselekmények konkrét meghatározása egyre inkább kizárólag *politikai és nem szakmai kérdés*,
3. a bűnözés visszaszorítására rendszerbe állított technológia, illetve a bűnözéssel kapcsolatos diskurzusok, a képletes beszédek a bűnözésről és a büntető

igazságszolgáltatásról minden vonatkozásban látványossá, láthatóvá váltak – ezzel jó lehetőséget adnak annak láttatására: a *kormány kormányoz*.

Barbara Hudson ezt ekként fogalmazza meg: „ha a kormányzatoknak nincs mozgásterük a gazdasági szférában, de magukat erős, tevékeny kormányzatként akarják elismertetni, akkor más területen fognak aktívva válni – például a kriminálpolitika területén”.³² A társadalmi kontroll intézményei arra törekszenek, hogy újabb és újabb megoldásokkal ellenőrizzék és szabályozzák a lehetségesen felmerülő veszélyek legszélesebb körét. A civilizálatlan magatartások és az enyhe súlyú jogsértő cselekmények elleni küzdelem témájának beemelése a politikai diskurzumba a jogi szabályozás területének kiterjedéséhez vezetett, de ugyanakkor – paradox módon – egyre több alkalmat is teremtett a helyreállító igazságszolgáltatás eszközrendszerének alkalmazására.³³

Szabó András szerint „a büntetőjog az adott kor kultúrájának terméke. Ezen belül különösen az adott kor uralkodónak tekinthető emberképe és társadalomképe a meghatározó”.³⁴ Számolnunk kell viszont a jog jogi természetével és a jogi szabályozás sajátosságaival, „nem várhatjuk el a jogtól, hogy a kor kulturálisnak mondott eszméit elméleti tételként deklarálja. Az eszmék a büntetőjog-elméletekben fogalmazódnak meg. Ezek az eszmék megelőzik a tényleges jogi szabályozást, és a kodifikációs koncepciókba sűrűsödnek. Ezek a szabályozási koncepciók lényegében kriminálpolitikai elképzelések, majd törvényhozási vitájuk útján törvény formájában lépnek hatályba, válnak érvényes és kötelező szabállyá”.³⁵

Száz évvel ezelőtt Balogh Jenő korának kriminálpolitikája *optimistán*, a *legjobb scenáriót* alapul véve választotta eszközeit a bűnisméltés megelőzésére, a bűnözés feltételeinek befolyásolására. A társadalmi problémákra adott tudományos válaszok adekvát összhangban voltak a felismert törvényszerűségekkel. Mint Balogh Jenő írta: „... a rövid- tartamú szabadságvesztés nemcsak a büntetés céljait nem képes elérni, hanem egyenesen ártalmas is”.³⁶

Napjaink kriminálpolitikája – *pesszimistán* – a *legrosszabb scenárió* bekövetkezését feltételezi, és nincs tekintettel sem a tudományos eredményekre, sem a bűnözés tényleges alakulására. Nem a bűnözés nő, hanem a „bűnös szegényekkel” szembeni gyűlölet. Ferge Zsuzsa igazolta, hogy a büntető állam sikeresen konvertálja a globálisan növekvő létbizonytalanságtól való szorongást a bűnözőkkel, ezen belül egy-egy kisebbséggel szembeni szorongásá és gyűlöletté. Ezzel a létbizonytalanság, a szegénység és a növekvő egyenlőtlenségek elleni küzdelem helyébe a büntetőpolitikát állítja. A *büntető állam* tényerésének következménye az egyenlőtlenség, a szegénység és a kirekesztés további növekedése, a civilizációs folyamat megfordítása, vagyis a decivilizáció, illetve a társadalom szétesése.³⁷

A kriminálpolitika mai alakítói és a laikus közvélemény a *bűnözéskontroll leegyszerűsített modelljében* gondolkodnak. Abban, ami úgy véli, hogy az emberek észszerű gazdasági számítást végeznek, hogy elkövessék-e a jogsértő cselekményt, vagy sem. Abban, amiben az

elrettetés a büntető igazságszolgáltatás fő fegyvere. Abban, ami úgy gondolja, hogy az elkövetők száma – és közvetve a bűnözési ráta – elsősorban a büntetéssel fenyegetéshez igazodik, amely veszélyt biztosan bekövetkezően kell megígérni, és annál hatékonyabb, minél súlyosabb a fenyegetés. Abban a leegyszerűsített modellben gondolkodnak, amelyben a büntetés-kiszabás és a szankció-végrehajtás szigorítása logikus válasznak tűnik a bűnözésre, és amelyben a bűnelkövetők jogai a büntető igazságszolgáltatás hatékony működését akadályozó feltételekként fogalmazódnak meg.

Történik ez annak ellenére, hogy az elmúlt 25 év adatai visszaigazolják a bűncselekmények csökkenésének világszerte tapasztalható tendenciáját az elkövetői oldalon is. Az ismertté vált bűnelkövetők száma itthon is csökkent, különösen a vagyon elleni bűncselekmények mérséklődésével összefüggésben, de a visszaesőket jól jellemző kategóriákban egyaránt határozott számbeli apadás tapasztalható.

A regisztrált bűncselekmények és bűnelkövetők száma (1965–2014)

Év	Bűncselekmények	Bűnelkövetők
1965	121 961	87 315
1966	121 056	87 752
1967	119 872	76 809
1968	118 254	68 447
1969	110 622	71 510
1970	122 289	66 677
1971	123 147	76 974
1972	125 999	78 040
1973	125 388	76 017
1974	111 825	69 517
1975	120 889	72 049
1976	129 424	76 577
1977	123 623	78 556
1978	126 907	79 516
1979	125 267	73 838
1980	130 470	72 880
1981	134 914	77 649
1982	139 795	77 174
1983	151 505	83 324
1984	157 036	83 493
1985	165 816	85 766
1986	182 867	93 176
1987	188 397	92 643
1988	185 344	82 329
1989	225 393	88 932
1990	341 061	112 254
1991	440 370	122 835
1992	447 222	132 644
1993	400 935	122 621
1994	389 451	119 494
1995	502 036	121 121

Év	Bűncselekmények	Bűnelkövetők
1996	466 050	122 226
1997	514 403	130 966
1998	600 621	140 083
1999	505 716	131 658
2000	450 673	122 860
2001	465 694	120 583
2002	420 782	121 786
2003	413 343	118 030
2004	418 883	130 182
2005	436 522	133 790
2006	425 941	124 171
2007	426 914	116 161
2008	408 407	116 584
2009	394 034	111 736
2010	447 186	122 529
2011	451 371	112 895
2012	472 236	100 239
2013	377 829	103 676
2014	329 575	105 623

Forrás: ERÜBS/ENYÜBS.

Az adatok részletesebb vizsgálata azonban azt is jelzi, hogy nem elegendő csupán az abszolút számok vizsgálata. Az arányszámok ugyanis azt mutatják, hogy miközben az ismertté vált bűnelkövetők száma csökken, növekszik az „új belépők”, azaz a büntetlen előéletűek aránya a bűnelkövetők között. Új jellegzetesség az is, hogy 1990 óta határozottan növekszik a bűnismétlők átlagéletkora. Egy adott év ismertté vált hazai bűnismételőinek életkorát vizsgálva látható, hogy az 1990-es évek közepétől egy új trend indult be a büntetett előéletűek életkori megoszlásában: a visszaeső kohorsz egyre idősebb.

Ez egyértelműen arra utal, hogy – a számbeli csökkenés ellenére – a bűnözésből kilépés (dehisztencia) lehetőségei tovább szűkültek a bűnismétlők számára. Napjaink igazságszolgáltatási rendszerei egyre kevesebbet akarnak tudni a bűncselekményt elkövető emberről...

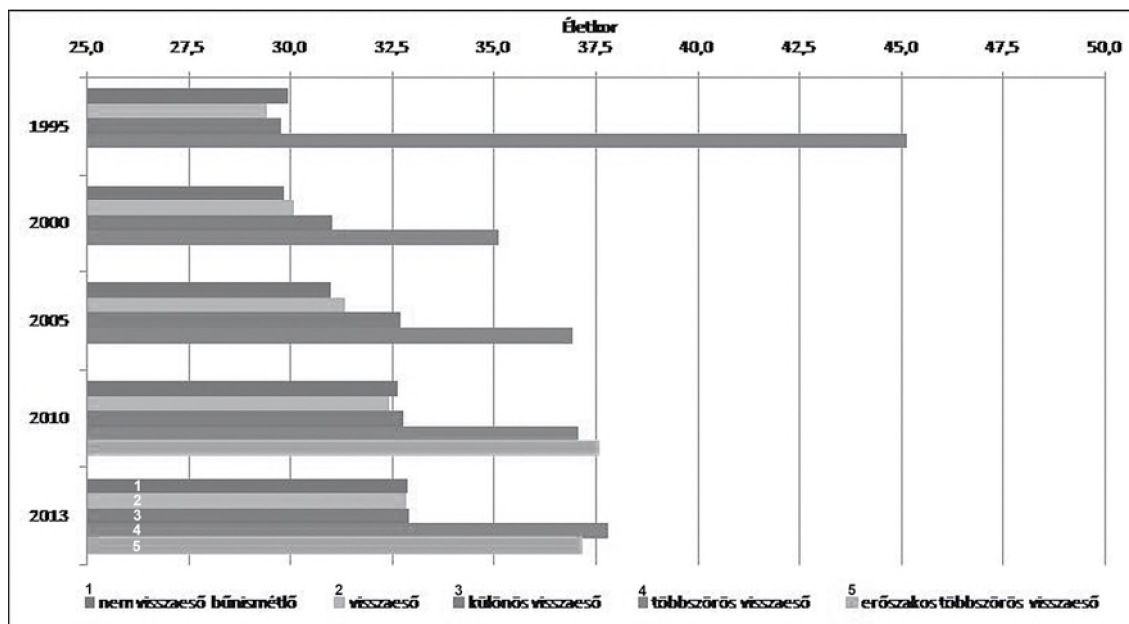
A Balogh Jenő tiszteletére rendezett emlékülésen nem maradhat említetlenül az a méltánytalan helyzet, hogy az Országgyűlési Könyvtár Digitalizált Tudástárában³⁸ nem szerepel Balogh Jenő életrajza. Balogh Jenő igazságügyi miniszterként, az I. büntetőnovella megalkotójaként, büntetőjogásként és kriminológus gondolkodóként egyaránt maradandót alkotott, tegyük hát róla, hogy ezek a tudományos értékek a jövő jogászgenerációi számára is elérhetővé váljanak.

KLÁRA KEREZSI

Kriminalpolitik damals und heute

Jenő Balogh gehörte zu den Juristen, die vom Anfang des 20. Jahrhunderts die Geschichte der ungarischen Kriminologie schrieben. Er schuf bleibende Werte als Justizminister, als Strafrechtler, als Denker der Kriminologie aber auch durch das Erarbeiten der Ersten Strafnovelle. Über die Ursachen von Straftaten formulierte er drei grund-

gende Thesen: Die Kriminalität hat nicht nur eine, sondern zahlreiche Ursachen. Erst im Nachhinein kann festgestellt werden, welcher Faktor welche Rolle beim Begehen einer Straftat gespielt hat, und nur durch einen wirksamen Kampf gegen die gesellschaftlichen Kriminalitätsfaktoren kann Kriminalität vorgebeugt werden.

A bűnismétlők és visszaesők átlagéletkorának változása (1995–2013)

Gemäß der in der Rechtstheorie gegen Ende des 19. Jahrhunderts zur Herrschaft gelangten Auffassung soll sich das Strafrecht nicht nur mit der Straftat, sondern auch mit dem Täter befassen. Die Wissenschaft der Kriminologie schlug den Weg der Individualisierung und der damit einhergehenden Klassifizierung ein. Die Straftäter wurden in zwei große Klassen eingeteilt: Es gibt Gelegenheitstäter, die nur zufällig, infolge äußerer Umstände mit den Gesetzen in Konflikt geraten sind, und es gibt Gewohnheitstäter, die aus inneren Gründen, aus in ihrer Persönlichkeit tief verwurzeltem Drang straffällig werden. Zur Zeit des Erlassens der Ersten Strafnovelle war bereits offensichtlich, dass die herkömmliche Rechtsprechung ohnmächtig ist und den Erwartungen immer weniger gerecht werden kann, und die Wirksamkeit kurzer

Freiheitsstrafen wurde in Frage gestellt. Dank der Entwicklung der Wissenschaften kommt es in der Strafjustiz von Zeit zu Zeit zu einem Paradigmenwechsel, was sich auch in unseren Tagen bemerkbar macht. Zur Behandlung geringfügiger Straftaten wird heutzutage ein neues Maßnahmensystem, die Anwendung der Mittel der Restitutionsjustiz angeboten. Ein Wesenszug der heutigen kriminalpolitischen Praxis besteht darin, dass die Kriminalität zur entscheidenden Frage der *Großpolitik* geworden ist. Deshalb wird der Kreis der als Straftat zu wertenden Verhaltensweisen erweitert, bzw. die gegen Kriminalität eingesetzte Technologie und die Diskurse über die Kriminalität werden immer spektakulärer – dadurch entsteht die Möglichkeit sichtbar zu machen, dass *die Regierung regiert*.

Jegyzetek

- ¹ A 2015. november 19-én az Eötvös Loránd Tudományegyetemen *Válság és reformok a büntetőjogban – Balogh Jenő és a magyar büntetőjog megújítása a 19–20. század fordulóján* címmel megrendezett tudományos emlékülésen elhangzott előadás szerkesztett változata.
- ² Balogh Jenő: *Nyomor és büntettek*. (Budapesti Szemle, a Magyar Tud. Akadémia megbízásából [szerkeszti: Gyulai Pál], 128. kötet, Budapest, Franklin Társulat, 1906.)
- ³ Balogh Jenő: *Nyomor és büntettek*. (Budapesti Szemle, A Magyar Tud. Akadémia megbízásából [szerkeszti: Gyulai Pál], 128. kötet, Budapest, Franklin Társulat, 1906.)
- ⁴ Patera Antal: *A visszaesők megítéléséről és a visszaeső bűnözésről*. (Ügyészi Kiskönyvtár, 21. kötet, Budapest, Legfőbb Ügyészség Titkársága, 1968, 77–122. p.)
- ⁵ Szabó András: *Recepció és kreativitás a büntetőjogban*. <http://zeus.phil-inst.hu/recepcio/htm/jogtud.htm>
- ⁶ Egyes szerzők a két főcsoporton belül számtalan alcsoportot különböztettek meg. Lásd például Finkey Ferenc: *A Magyar Büntetőjog Tankönyve*. (Budapest, Grill Károly Könyvkiadó Vállalat, 1914, 156–160. p.)
- ⁷ Patera A.: *A visszaesők megítéléséről és a visszaeső bűnözésről*. (Ügyészi Kiskönyvtár, 21. kötet, Budapest, Legfőbb Ügyészség Titkársága, 1968, 77–122. p.)
- ⁸ Gönczöl K.: *A visszaeső bűnelkövetők tipológiája*. (Budapest, KJK, 1980.)
- ⁹ Prins, A.: *La défense...* I. m., 1910, 141.p. Idézi Gönczöl K.: *A visszaeső bűnelkövetők tipológiája*. (Budapest, KJK, 1980, 44. p.)
- ¹⁰ Balogh Jenő: *Küzdelem a hivattászerű büntettes osztályokkal szemben*. (Jogtudományi Közlöny, 1910, 35. évf., 52. sz., 377–378. p.)
- ¹¹ Balogh Jenő: *Gyermekek és fiatalok a bíróság előtt*. (A Gyermekek, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság közlönye, IV. évf., 1. sz., 1–13. p.)
- ¹² 1908. évi XXXVI. tc. (I. Bn.)
- ¹³ Gönczöl K.: *A visszaeső bűnelkövetők tipológiája*. (Budapest, KJK, 1980.)
- ¹⁴ Ifj. Gévay-Wolff Nándor: *Nemzetközi küzdelem a megrögzött büntetettek ellen*. In: Angyal Szeminárium Kiadványai. Szerk. dr. Bertl Emil és dr. Jencs Árpád. 18. szám. (Budapest, Kir. Magy. Egyetemi Nyomda.)
- ¹⁵ Gönczöl K.: *A visszaeső bűnelkövetők tipológiája*. (Budapest, KJK, 1980.)
- ¹⁶ Balogh Jenő: *AXI. Nemzetközi Büntetőjogi Kongresszus I.* (Jogtudományi Közlöny, 45. évf., 36. sz., 297–299. p.)
- ¹⁷ Balogh Jenő: *AXI. Nemzetközi Büntetőjogi Kongresszus I.* (Jogtudományi Közlöny 45. évf., 37. sz., 307–310. p.)
- ¹⁸ Lásd részletesebben Kerezi Klára: *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája*. (Budapest, Complex Kiadó, 2006, 303 p.)
- ¹⁹ *Akadémiai Értesítő 1913*. Szerk. Heinrich Gusztáv. XXIV. kötet, 1913. évf. (A Magyar Tudományos Akadémia jegyzőkönyvei. Második akadémiai ülés, A II. osztály első ülése, 1913. január 13., 130. p.)
- ²⁰ Jogtudományi Közlöny, 1913. 3. sz., 26. p.
- ²¹ *The Maori and the Criminal Justice System a New Perspective: He Whaipaanga Hou*. Part 2, 262. p. Idézi Dyhrberg, Marie: *Maori based justice: an alternative dispute resolution in the criminal justice system*. (The Fifth International Criminal Law Congress. Sydney, Australia, 25–30 September 1994, 12. p.)
- ²² Lásd Kerezi Klára: *Konfrontáció és kiegyezés: a helyreállító igazságszolgáltatás szerepe a közpolitikában*. (Akadémiai nagydoktori thesis, 2012.)
- ²³ Balogh Jenő: *Nyomor és büntettek*. (Budapesti Szemle, a Magyar Tud. Akadémia megbízásából [szerkeszti: Gyulai Pál], 128. kötet, Budapest, Franklin Társulat, 1906, 358., 359. 360. szám.)
- ²⁴ Uo.
- ²⁵ Haan, Willem de – Loader, I.: *On the Emotions of Crime, Punishment and Social Control*. (Theoretical Criminology, 2002. 3. sz., 243. p.)
- ²⁶ Természetesen nem szabad megfeledkezni a jog „kényszerzubbonyanak” (középmérték, három csapás jogi megfogalmazása) hatásáról sem a büntetéskiszabási gyakorlatra.
- ²⁷ Vámbéry R.: *Büntetőjog*. I. kötet. 8. §. Büntetőpolitika. (Budapest, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 1907.) In: Kónyáné Kutrucz Katalin (szerk.): *Vámbéry Rusztem Emlékkötet*. (Budapest, MTA Magyar Kriminológiai Társaság, 1986, 19. p.)
- ²⁸ Domokos Andrea: *Kriminológia és büntetőpolitika Magyarországon a globális kihívások korában*. (Jog – Állam – Politika, 4:(2), 3–12. p.)
- ²⁹ Pallagi Anikó: *Büntetőpolitika az új évszázad első éveiben*. PhD-értekezés. (Debrecen, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam és Jogtudományi Doktori Iskola, 2014. 14. p. Kézirat.)
- ³⁰ Szabo, Denis: *Kriminológia és kriminálpolitika*. (Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1981.)
- ³¹ Gönczöl Katalin: *A „büntető populizmus.” – Populizmus a kriminálpolitikában*. In: Kiss Valéria (szerk.): *Válogatás: a 2013-ban és 2014-ben tartott tudományos rendezvények előadásából*. (Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 2014, 139–147. p.)
- ³² Hudson, Barbara: *Justice in the Risk Society: Challenging and Re-affirming 'Justice' in Late Modernity*. (Sage Publications Ltd., 2003, 62. p.)
- ³³ Kerezi Klára: *Konfrontáció és kiegyezés: a helyreállító igazságszolgáltatás szerepe a közpolitikában*. (Akadémiai nagydoktori thesis, 2012.)

³⁴ Szabó András: *Recepció és kreativitás a büntetőjogban*. In: *Befogadás és eredetiség a jogban és a jogtudományban*.

³⁵ Uo.

³⁶ Balogh Jenő: *Gyermekek és fiatalok a bíróság előtt*. (A Gyermekek, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság közlönye, IV. évf., 1. sz., 1–13. p.)

³⁷ Ferge Zsuzsa: *A büntető államtól a jóléti államon át a bosszúálló államig*. In: Borbíró A. – Inzelt É. – Kerecsi K. – Lévy M. – Podoletz L. (szerk.): *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz*. (Budapest, Eötvös Kiadó, 2014, 117–136. p.)

³⁸ URL: <<http://dtg.ogyk.hu/hu/gyujtemenyismertetek/konyvek/szerzoi-eletrajzok>>

Mezey Barna

A dologházi törvény¹

A XIX–XX. század fordulójának büntetőreformjairól szólva Balogh Jenő neve mellőzhetetlen. Nem csupán azért, mert a reformirányzatok törekvéseit magyarul megfogalmazó tudósaink legvilágosabban összefoglaló, széles látókörű és nemzetközileg tájékozott szakembereinek egyike, aki már 1891 óta résztvevője az igazságügyminisztériumban a büntetőjogi tárgyú törvényjavaslatok előkészítésének, hanem mert a minisztériumba kerülésétől, 1910-től államtitkárként, majd miniszterként előterjesztője és gondozója számtalan alapvető jelentőségű plánumnak. Közöttük a közveszélyes munkakerülőkről szóló törvényjavaslatnak, melyet a jogászköznelv csak az ún. dologházi törvényként emlegetett.

Amikor Balogh Jenő igazságügy-miniszter 1913. május 6-án, kedden letette a ház asztalára a közveszélyes munkakerülőkről szóló törvényjavaslatot,² három, a nemzetközi és hazai tudományosság által évtizedek óta szorgalmazott intézmény magyarországi meghonosítására tett javaslatot. Ezek voltak a bűnelkövetők osztályozása, a visszaesés szabályozása és a biztonsági intézkedések meghonosítása. Egyben hatalmas rést tervezett ütni a klasszikus iskola Csemegi Károly kodifikálta büntetőjogán.

Balogh Jenő, aki a győri jogi akadémián, a budapesti egyetem jogi karán, majd 1885–86-ban a berlini egyetemen végezte felsőfokú tanulmányait, 1887-ben Budapesten szerzett jogtudományi és államtudományi doktori oklevelet.³ Ahhoz a büntetőjogász-generációhoz tartozott, amely a büntetőkódex és ily módon a magyar büntetőjog kritikai szemléletű értelmezésével találkozott már tanulmányai során is, valamint aki számára az ún. reformiszkolák büñfelfogása és pñnológiai megközelítése természetes közegként jelentkezett. Számára az 1878:5. tc. a legkevésbé sem jelentett úttörő és önálló művet, sőt azt kifejezetten mint a nemzetközi (elsősorban német, osztrák, francia, belga és olasz) tudományosság és kodifikáció „receptív és revidáló feldolgozásaként” tartotta számon.⁴ 1900-ban már a kódex „túlzó felmagasztalóival” szemben vitáiratban foglalta össze a büntető törvénykönyv módosításának szükségességét alátámasztó érveket. Elegáns és távolságtartó kritikai stílusa ellenére sem volt tartózkodó

a tudományos eredmények összegzésében, melyek mind a klasszikus tanok ellenében mutatták az irányt a törvényalkotók számára. Óvatossága az oly sürgető szükség ellenére is azt mondatja vele, hogy „még nem érkezett el sem az egész új büntetőjogi codificationnak, sem a büntető-törvénykönyvek gyökeres revisiójának ideje. Kétségtelen ugyan, hogy a büntető- sociológiai iskolának és a közvetítő irányoknak számos új tantétele nem csak helyes, hanem törvényhozásilag is értékesíthető lesz; előre látható, hogy néhány évtized múlva az európai büntető törvénykönyvek jelentékenyen módosulni fognak, napjainkban azonban még csak a lassú átalakulásnak átmeneti idejét éljük. Eljutottunk annyira, hogy belátjuk és érezzük a tételes jogoknak egyoldalúságát és számos fogyatkozását. Egyikünk-másikunk látni is véli a fejlődés irányát, de ki tudja: nem fogja-e sejtelmét megcáfolni a közeljövő?”⁵ Nos, néhány év alatt Balogh Jenő a magyar büntetőkodifikáció egyik vezéralakja lett, s az általa hosszabb távon bizonytalannak vélt reformhatások magyarországi képviselőjeként tartották számon.

Már a századfordulón megérlelődött a belátás az államok nemzetközi büntetőjogi és bñrtñnygi kongresszusokon egyaránt megosztott gyakorlati tapasztalataként, hogy „ha az állam és társadalom védtelenül hagyják, illetőleg elzűllésnek teszik ki azokat a gyermekeket, kiknek szűlői vagy egyéb lelkiismeretes gondozói nincsenek, illetőleg akiknek szűlői olyan életmódot folytatnak, a mely gyermekeknek erkölcsi romlását is maga után vonják, [...] akkor a bñncselekményeknek óriási szaporodása elkerűlhetetlenül bekövetkezik”.⁶ Balogh ezt a nézetét sokszor idézett, jelentős monográfiájában is kimunkálta,⁷ s a fiatalokra vonatkozó szabályozás módosításának, az első büntetőnovellának⁸ is kezdeményezőjeként tartják számon.⁹ Hasonlóképpen általánosan elfogadott tételnek tartotta az első bñncselekményüket elkövetőkkel kapcsolatos tudományos megítélést. Mint írta, „a társadalom- és természettudományi alapon álló kriminológiának egyik főérdeme, hogy sikerűlt elismeréshez juttatni és az európai törvényekbe is átvinni azt a helyes és igaz eszmét, hogy a kezdő, alkalmi büntetést kímélni, bizonyos megbocsátással felelmei, s felesleges és ártalmas szabadságvesztés-bñntetéseket pedig lehetőleg mellőzni kell”.¹⁰ A fiatalokra, valamint az alkalmi bñnelkövetőkre vonatkozó szabályozással Magyarországon is kezdetű vette „a társadalom megvédésére teljesen alkalmatlan” klasszikus büntetési rendszernek a kriminológiai iskolák hívei és a reformbüntetőjog tudományának művelői által követelt